

ARAB ADABIY TILIDA SINO'NIM SO'ZLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Nigmonova Mumtoza Abdullox qizi

Oriental universiteti Filologiya va tillarni o'qitish (arab tili) ta'lim

yo 'nalishining 3-kurs talabasi

tel: +998957718998

e-mail: nigmonovamumtoza@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada hozirgi arab adabiy tilida sinonim so'zlarning semantik xususiyatlari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda sinonimlarning ma'no nozikliklari, ularning kontekstga bog'liq holda qo'llanishi hamda uslubiy farqlari yoritib beriladi. Shuningdek, arab tilidagi sinonim birliklarning kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy adabiyotdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Maqolada sinonimlarning nutqdagi ifodaviylikni oshirishdagi roli, muallif uslubini shakllantirishdagi ahamiyati va ma'no rang-barangligini ta'minlashdagi funksiyalari misollar asosida izohlanadi. Tadqiqot natijalari arab tilini o'rganishda, tarjima jarayonida hamda lingvistik tahlillarda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *arab adabiy tili, sinonim so'zlar, semantik xususiyatlar, ma'no nozikliklari, kontekst, uslubiy farqlar, leksik birliklar, tilshunoslik, zamonaviy adabiyot, nutq ifodaviyligi, ma'no rang-barangligi, tarjima jarayoni.*

Hozirgi arab adabiy tilida sinonim so'zlarning semantik xususiyatlari tilshunoslikning muhim va murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Arab tili boy leksik tizimga ega bo'lib, unda bir ma'noni turli shakllarda ifodalash imkoniyati keng rivojlangan. Sinonim so'zlar esa aynan shu boylikning muhim tarkibiy qismi sifatida nutqning aniqligi, ifodaviyligi va uslubiy rang-barangligini ta'minlaydi. Ushbu maqolada hozirgi arab adabiy tilidagi sinonimlarning semantik xususiyatlari, ularning yuzaga kelish sabablari hamda nutqdagi funksiyalari keng yoritiladi. Avvalo, sinonim tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, sinonimlar — shakli turlicha bo'lib, ma'nosi yaqin yoki bir-biriga o'xshash bo'lgan so'zlardir. Arab tilida sinonimlar “الترادف” termini bilan ifodalanadi. Masalan, “سريع” (tez) va “عاجل” (shoshilinch), “جميل” (chiroyli) va “حسن” (go'zal) kabi so'zlar o'zaro sinonim hisoblanadi. Biroq bu so'zlar mutlaqo bir xil ma'noni bermaydi, balki ularning orasida ma'no nozikliklari mavjud bo'ladi. Aynan shu jihat sinonimlarning semantik xususiyatlarini tashkil etadi. Hozirgi arab adabiy tilida sinonimlarning eng muhim semantik xususiyatlaridan biri — ma'no nozikliklaridir. Til¹⁹ insoniyatning eng asosiy aloqa vositasi bo'lib, uning boyligi va murakkabligi ko'p ma'nolilik va sinonimlar kabi hodisalarda namoyon bo'ladi.

¹⁹ Fayziyev.G' O'rta asrlarda arab leksikografiyasi: lug'at tuzish an'analari va uslublari//”Universal journal of social sciences, philosophy and culture”. 11/2025. –31

Sinonimlar bir xil yoki o'xshash ma'noni ifodalovchi turli so'zlar bo'lib, ular tilning boyligi va ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Ko'p ma'nolilik esa bir so'zning bir necha turli ma'noga ega bo'lishi bilan tavsiflanadi va ushbu hodisa ham tilning semantik qirralarin ochib beradi. Ya'ni sinonim so'zlar umumiy ma'noda bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ularning qo'llanishida kichik farqlar mavjud bo'ladi. Masalan, “نظر” va “شاهد” fe'llari “ko'rmoq” ma'nosini bildiradi, ammo “نظر” ko'proq oddiy qarashni anglatasa, “شاهد” esa guvoh bo'lish yoki diqqat bilan kuzatishni ifodalaydi. Sinonimlar gaplarda muhim ahamiyat kasb etadi.²⁰ Demak, sinonimlar bir xil vaziyatda har doim ham bir-birini to'liq almashtira olmaydi. Yana bir muhim semantik xususiyat — kontekstga bog'liqlikdir. Sinonim so'zlarning ma'nosi ularning qaysi matnda yoki nutqiy vaziyatda qo'llanilishiga qarab o'zgaradi. Masalan, “بيت” va “منزل” so'zlari “uy” ma'nosini bildiradi, lekin “بيت” ko'proq umumiy ma'noda ishlatilsa, “منزل” yashash joyi sifatida aniqroq va rasmiyroq ma'noga ega. Shuning uchun matnda to'g'ri sinonimni tanlash nutqning aniqligini ta'minlaydi. Arab tilidagi sinonimlarning yana bir xususiyati ularning emotsional-ekspressiv rangdorligidir. Ba'zi sinonimlar neytral bo'lsa, boshqalari ma'lum bir hissiy bo'yoqqa ega bo'ladi. Masalan, “مات” (vafot etdi) so'zi oddiy ifoda bo'lsa, “توفي” esa hurmat va muloyimlikni bildiradi. Bu esa sinonimlarning nafaqat semantik, balki pragmatik ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, sinonimlar uslubiy jihatdan ham farqlanadi. Hozirgi arab adabiy tilida ba'zi sinonimlar ilmiy uslubga xos bo'lsa, boshqalari badiiy yoki so'zlashuv nutqida ko'proq qo'llaniladi. Masalan, “بدأ” va “شرع” fe'llari “boshlamoq” ma'nosini bildiradi, biroq “شرع” ko'proq rasmiy va adabiy uslubda ishlatiladi. Bu esa sinonimlarning funksional xususiyatlarini belgilaydi.

Sinonimlarning semantik tizimini o'rganishda ularning kelib chiqish manbalari ham muhim ahamiyatga ega. Arab tilida sinonimlarning ko'pligi tarixiy rivojlanish, turli lahjalar ta'siri, boshqa tillardan o'zlashmalar hamda so'z yasash jarayonlari bilan bog'liq. Masalan, bir ma'noni ifodalovchi turli so'zlar turli qabilalar tilidan kirib kelgan bo'lishi mumkin. Yana bir e'tiborga molik jihat — sinonimlarning darajalanishidir. Ba'zi sinonimlar ma'no jihatidan juda yaqin bo'lsa, boshqalari esa faqat qisman o'xshash bo'ladi. Bu holat sinonimik qatorlarni yuzaga keltiradi. Masalan, “خاف”, “رعب”, “فرع” so'zlari qo'rquv bilan bog'liq bo'lsa-da, ularning har biri qo'rquvning turli darajasini ifodalaydi. Bu esa arab tilining semantik boyligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi arab adabiy tilida sinonim so'zlar murakkab semantik tizimni tashkil etadi. Ular ma'no nozikliklari, kontekstga bog'liqlik, emotsional rangdorlik va uslubiy farqlar orqali bir-biridan ajralib turadi. Sinonimlarning to'g'ri qo'llanilishi nutqning aniqligi, ta'sirchanligi va go'zalligini oshiradi. Shu bois ularni chuqur o'rganish nafaqat tilshunoslik uchun, balki arab tilini amaliy o'rganish

²⁰ Ozoda.T Sinonimlar va ko'p ma'nolilik tarjimasini (o'zbek va turk tillari misolida) // "Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari". –Andijon,2024.–b.412

jarayonida ham katta ahamiyat kasb etadi. Sinonimik qatorlar lugʻaviy boylikni kengaytirish bilan birga, uslubiy boylikni ham taʼminlaydi. Ular nutqda takroriylikni kamaytiradi, fikrning aniqligi va taʼsirchanligini kuchaytiradi hamda muallifning individual uslubini shakllantirishga xizmat qiladi.²¹ Til-insoniyatning eng asosiy aloqa vositasi boʻlib, uning boyligi va murakkabligi koʻp maʼnolilik va sinonimlar kabi hodisalarda namoyon boʻladi.²²

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fayziyev.G' Oʻrta asrlarda arab leksikografiyasi: lugʻat tuzish anʼanalari va uslublari//”Universal journal of social sciences, philosophy and culture”. 11/2025. –31
- 2 . Kukiyeva M. Klassik va zamonaviy arab tilidagi sinonimiya: semantik farqlar va stilistik funksiyalar // “Pedagogik tadqiqotlar”, 4/2024. – B. 48.
3. Ozoda.T Sinonimlar va koʻp maʼnolilik tarjimasini (oʻzbek va turkt illari misolida)//”Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari”. –Andijon,2024.–b.412
4. Qodirova.K Arab tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilish jarayonida kontekstning xususiyati//” Arab tili globallashuv davrida innovatsion yondashuvlar va oqitish metodikasi xalqaro ilmiy–amaliy Anjuman”. –b.412
5. Usmonov.A Sinonimik qatorlarning til boyligini oshirishdagi ahamiyati//”Education science and innovative ideas in the world”. 01/2024. –b.43

²¹ Qodirova.K Arab tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilish jarayonida kontekstning xususiyati//” Arab tili globallashuv davrida innovatsion yondashuvlar va oqitish metodikasi xalqaro ilmiy–amaliy Anjuman”. –b.412

²² Usmonov.A Sinonimik qatorlarning til boyligini oshirishdagi ahamiyati//”Education science and innovative ideas in the world”. 01/2024. –b.43